

УДК 271.5(477)-725+94(477.8)(092)»18/19»

О.В. Шевченко
(м. Львів)

**ЛИСТУВАННЯ о. КЛИМЕНТІЯ ШЕПТИЦЬКОГО
до о. ТИТА ВОЙНАРОВСЬКОГО (жовтень 1914 – липень 1916 рр.)**

У статті проаналізовано листи монаха-студита Климентія Шептицького, згодом священика, архимандрита, замученого в тюрмі НКВС і проголошеного блаженним у 2001 р., до о. Євгена Тита Столобута Войнаровського, адміністратора митрополичих дібр УГКЦ та громадсько-політичного діяча кінця XIX – першої половини XX ст. Ці дві непересічні особистості намагалися підняти рівень духовності й культури галицьких українців. Як священики і громадські діячі вони репрезентують греко-католицьке духовенство свого часу.

В статье проанализированы письма монаха-студита Климентия Шептицкого, впоследствии священника, архимандрита, замученного в тюрьме НКВД и провозглашенного блаженным в 2001 г., к о. Титу Столобуту Войнаровскому, администратору митрополичьих владений УГКЦ и общественно-политическому деятелю конца XIX – первой половины XX века. Эти две незаурядные личности пытались улучшить уровень духовности и культуры галицких украинцев. Как священники и общественные деятели они представляют греко-католическое духовенство своего времени.

Letters of the Studious monk Klymentiy Sheptycki later a priest, then archimandrite, tormented to death in the NKVD prison and beatified in 2001, to father Yevhen Tit Stolobut Voynarovski, administrator of the Metropolitan possession of the Ukrainian Greek-Catholic Church and public-political actor of the late XIX-th – first half of the XX century have been analyzed in the article. The two non-ordinary personalities tried to raise the level of spirituality and culture of the Galician Ukrainians. They represent Greek-Catholic clergy of their time as the priests and public actors.

У 1996 р. вийшла книга Яна Казимира Шептицького «Отець Климентій Шептицький», в якій на основі архівних матеріалів родини (переважно листів) відтворюються події з життя цієї духовної особи. Але його діяльність у зазначений нами період подається тут фрагментарно й здебільшого базується на основі кореспонденції із сім'єю¹. Заходи о. Тита Войнаровського, здійснені на еміграції під час Першої світової війни, з метою визволення митрополита Андрія Шептицького з російського полону і захисту українського греко-католицького духовенства від переслідувань, частково висвітлено в статті О. Шевченко «Громадська діяльність Тита Войнаровського»².

Перша світова війна застала К.Шептицького – рідного брата митрополита Андрія – в Інсбруку, де він на той час навчався³, а о. Т.Войнаровського у Навгаймі (Німеччина), звідки він переїхав до Відня і перебував там до 1916 р⁴. У даній статті зроблено спробу показати широкий спектр інтересів К.Шептицького та о. Т.Войнаровського. Висвітлено їхнє активне зацікавлення долею українського населення Галичини взагалі й Львівської митрополії зокрема, а також намагання по можливості впливати на розвиток подій. Під час написання студії авторка використала документи Центрального державного історичного архіву України у м. Львові та архіву Національного музею ім. А.Шептицького у Львові.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку Першої світової війни і до липня 1916 р. Листів брата Климентія, котрі він вислав о. Титу з Інсбрука після цієї дати, авторці знайти не вдалося. Можна висунути припущення, що за умов війни вони з якихось причин не доходили до адресата.

Зацікавлення долею митрополита й переказ йому коштів. Аналіз листів показує, що найбільше К.Шептицький переймався проблемами митрополита Андрея, котрий на той час перебував у російському полоні. Вони намагалися листуватися, незважаючи на перешкоди з боку царської влади. Отриманою інформацією брат Климентій ділився з о. Титом, але просив його не розголошувати ці факти, щоб владиці Андрею не заборонили вести листування⁵.

К.Шептицький 18 жовтня 1914 р. повідомив о. Войнаровського про ув'язнення митрополита в монастирі та підкреслив, що це – найгірше з усіх можливих місць ізоляції. Аналізуючи відому йому інформацію, він висловив переконання, що владика Андрей може зробити собі життя більш-менш терпимим, даючи монахам хабарі (характерно, що слово «монахи» К. Шептицький написав у лапках, що віддзеркалює його ставлення до російської православної церкви). Щоб полегшити життя митрополита на чужині, брат Климентій періодично посилав йому кошти. Він побоювався, що гроші можуть не дійти до адресата, тому радився з о. Титом, за посередництвом кого це краще робити в майбутньому? У цьому ж листі К.Шептицький написав о. Т.Войнаровському, що вже послав владиці кошти (автор не пояснює, яким чином він це зробив.) Щоправда, монах не був впевнений, чи гроші дійшли. На його думку, труднощі мали б виникнути в Росії, бо там їх може конфіскувати поліція. Тому і дипломатичний шлях, про який автор листа збирав інформацію у Відні, не годиться. Адже все, зрештою, дійде до міністерства закордонних справ Росії. А керівництво цього відомства ставилося до митрополита вороже. Отже, доки не прийде якась звістка щодо першого переказу, чернець не посилатиме грошей, особливо через посольство⁶.

Через три дні, отримавши лист від о. Т.Войнаровського, К.Шептицький висловив подяку за нього та знову поремствував, що ще не має жодної відомості з банку про долю висланих грошей. Тому монах просив о. Тита з'ясувати це питання. Брат Климентій також запитував останнього, яким чином той отримав звістку про митрополита? Чи можливо скористатися цим джерелом для пересилки коштів? Коли владику привезли до Курська, в якому готелі поселили й т. д.?⁷

У листі від 5 грудня 1914 р. брат Климентій написав о. Войнаровському, що отримав листа від митрополита Андрея Шептицького. Він короткий і «такий, щоб міг перейти через цензуру». Зі його змісту монах зрозумів, що владика здоровий, має книжки та з ним чемно поведуться. Митрополит повідомив брата, що в його помешканні є імпровізована капличка. На підставі цієї інформації К. Шептицький висловив здогад, що владика може навіть правити Службу Божу⁸.

У той самий час митрополит також намагався налагодити безпосередній зв'язок з о.Титом, але це йому не вдалося. Тому 19 лютого 1916 р. владика написав до о. В.Залуцького: «Коли будете мати нагоду писати до о. Тита, скажіть, що я декілька разів (35) писав до них. – Раз мав від них картку, з якої виджу, що до того бодай часу не дістав від мене нічого»⁹.

До греко-католицького духовенства на еміграції доходили також різні чутки про митрополита, які було важко перевірити. Наприклад, у листі брата Климентія від 19 січня 1915 р. згадується про безрадісний лист владики до о. Боцяна. К.Шептицький піддав сумніву його достовірність, оскільки нещодавно отримав звістку від митрополита Андрея, котрий написав, що одержав гроші, має книжки й може виходити з приміщення, а отже, можна бути за нього спокійними. Брат Климентій висловив переконання, що владики не писав неправду заради його заспокоєння¹⁰.

В наступному листі читаємо про стурбованість автора долею владики, оскільки до К.Шептицького надійшла інформація, що митрополита вивезли з Курська у невідомому напрямку. Монах запитав, чи о. Титу щось про це відомо?¹¹

В листах К.Шептицького відчувається щире співпереживання з братом. Так, 12 серпня 1915 р. він писав, що, на жаль, від травня місяця не має жодних відомостей від владики. Чернець висловив побоювання, що теперішнє становище митрополита може бути ще небезпечнішим, ніж було раніше¹². Щоб якось його покращити, К.Шептицький знову пересилає гроші для митрополита до Курська або Нижнього Новгорода¹³.

7 квітня 1916 р. брат Климентій дякує о. Войнаровському за обидва листи – з Відня і зі Львова. Від владики монах отримав картку, датовану 7 грудня старого стилю. Майже половина листа стерта російською цензурою. Митрополит написав, що здоровий, але оточений гробовою мовчанкою: нікого не може бачити, ні з ким говорити. Ще 13 жовтня 1914 р. брат К.Шептицький перерахував кошти¹⁴, але не знав, чи вони дійшли та чи їх виплатили владиці. У відповідь на його запит про отримання грошей адресатом надіслали квитанцію від губернського пристава. О. Климентій заявив, що такої квитанції він не визнає й чекатиме особистого підтвердження від митрополита. Але, незважаючи на відсутність будь-яких гарантій, монах був переконаний, що конче потрібно вислати гроші ще раз, і попросив зробити це о. Войнаровського, але вже не через банк, а через Червоний хрест¹⁵ або дипломатичним шляхом. Якщо о. Тит обере другий варіант, то йому буде необхідна допомога послів, які опікуються австрійськими підданими в Росії¹⁶.

У листі з Інсбрука від 31 липня 1916 р. К. Шептицький пише, що вчора отримав картку з Курська, датовану 3 травня. Тоді владики ще був здоровий. Інших звісток про митрополита на той час він не отримав¹⁷.

Заходи, спрямовані на визволення митрополита. Допомога К.Шептицького та о. Войнаровського владиці не обмежувалася переказом коштів. Останній вирішив вислати меморандум до нунція в справі звільнення митрополита з ув'язнення. Між ним і братом Климентієм 21 жовтня 1914 р. розпочалася листовна дискусія про потребу цього звернення та його зміст¹⁸. На думку монаха, тон листа до нунція повинен бути не як рівний до рівного, а швидше сповнений синівського довір'я, любові, трохи покірності й глибокої поваги, бо так прийнято в західній церкві – єпископи та інші особи таким чином звертаються до посла Ватикану, як до представника Святійшого Отця.

Взагалі К.Шептицький не бачив потреби, щоб священники, котрі під час війни перебували у Відні, зверталися до нунція. Тим паче, що, згідно з канонічним правом, більша частина їх повинна була залишатися на своїх парохіях, а не тікати. Але якщо вже подавати якийсь меморандум, то, на думку монаха, по-латині, глибоко обдуманий і старанно опрацьований¹⁹.

29 жовтня 1914 р. брат Климентій просить о. Тита вислати йому копію згаданого документа, бо він теж мав намір писати нунцієві, і хотів би, щоб обидва листи були погоджені між собою²⁰. Вже через тиждень К. Шептицький висилає критичний аналіз проекту меморандуму о. Войнаровського. Він вважає, що цей документ духовенства чи принаймні більшої його частини до нунція повинен бути глибше обдуманим, більш опрацьованим та тематичним. До того ж меморандум не є актуальний, бо не кінчається нічим конкретним. Брат Климентій також вважав, що не можна поєднувати меморандуми до нунція і до уряду в один документ. Адже представника папи було б добре заповнити про незламну вірність Риму та католицькій церкві, пригадати про знищення уніатів у XIX ст. в Росії, зазначити, що те ж саме й сьогодні загрожує українській греко-католицькій церкві, та попросити допомоги. Але запевняти уряд про вірність католицькій церкві для священства принизливо; про це можна написати хіба що принагідно. Нунція ж, навпаки, мало обходить лояльність до Австрії, хоча про неї теж можна згадати, але не підкреслювати цього спеціально (далі, можливо, пропущено)²¹.

У листі з Інсбрука від 5 грудня 1914 р. К.Шептицький пише, що добре, що о. Войнаровський подав до Риму меморандум²². Але, очевидно, о. Тит все-таки не відмовився від ідеї переїзду митрополита до нейтральної держави, бо в листі від 7 травня 1916 р. о. Климентій знову її торкається. Але тепер він уже не є таким категоричним. Пише, що не може дати доброї ради стосовно цього питання. Якщо буде війна з американцями, то українським митрополитам не буде жодного шансу переїхати до нейтральної держави. Тому К.Шептицький вважав, що треба спочатку довідатись, які є конкретні умови, а тоді приймати рішення. Якщо ж о. Войнаровський уже знає відповідь на це запитання, то о. Климентій пропонує йому зустрітись, щоб спільно прийняти рішення. Адже через листування це зробити важко²³.

Т.Войнаровський, намагаючись визволити митрополита з ув'язнення, використовував різні методи. Зокрема він вів переговори з князем Максом (прізвища аристократа не вказано). Деталі їх, як і меморандуми, о. Войнаровський обговорював із К.Шептицьким. Ми в своєму розпорядженні маємо лише відповідь монаха о. Титу. Листа о. Войнаровського до брата Климентія на цю тему поки що не вдалося знайти. Тому всього змісту переговорів відтворити не можемо. Але простежується така позиція о. Тита: намагаючись звільнити владика, він запевняє князя, що митрополит після виходу на свободу погодиться залишити Галичину. К. Шептицький вважає такий компроміс неможливим та радить відмовитися від нього. Монах стверджує, що владика на це ніколи не погодиться, тому що, окрім моральних, його зобов'язує правило, згідно з яким єпископам не можна на необмежений час залишати своє стадо без дозволу Риму²⁴.

А вже 12 грудня 1914 р. брат Климентій написав до о. Войнаровського, що напередодні отримав лист з Угорщини від о. Андрея – студита зі Сквилово. Останній повідомляє, що разом із ним є 13 ув'язнених братів-студитів. К. Шептицький, перебуваючи в Інсбруку, намагався їх звільнити через отців єзуїтів. Але він також радив о. Титу повідомити про це українських послів до Віденського парламенту. Крім того, брат Климентій просить повідомити йому, які документи дають таким в'язням. Він турбується про те, як дешевше перевезти їх до монастиря у Камениці. В разі, якщо о. Войнаровський схоче мати детальнішу інформацію від них, чернець подає їхню адресу²⁵.

Намагання покращити становище українців в Австро-Угорській імперії. Не оминув увагою К.Шептицький у своїх листах до о. Т. Войнаровського також проблеми українців у контексті світової політики і намагався своїми порадами вплинути на поведінку національних політичних діячів. Це свідчить про пріоритети молодого монаха. Для порівняння наведемо такий факт: у листі до брата Станіслава від 8 квітня 1914 р. він скаржиться на те, що навчання забирає в нього надто багато часу. Й якби не нагода свят, то навіть за наявності доброї волі існувала б небезпека, що він міг би прожити цілий рік, не написавши жодного листа до родичів. Очевидно ув'язнений митрополит був винятком²⁶. Але брат Климентій завжди знаходив час на вирішення церковних та національних проблем.

В уже згаданому вище листі від 21 жовтня 1914 р. К.Шептицький дає о. Войнаровському поради також щодо меморандуму до австрійського уряду²⁷. Він висловлює думку, що до представників державної влади немає рації подавати меморандум лише від священства, а швидше від усього загалу українців, що перебувають у Відні. Пишучи меморандум до уряду, варто не вдаватися до історії, а більше звертати увагу на те, що: в українців у Росії, а тепер і в Галичині відбирають: а) їхню національність; б) їхню віру; в) економічну основу існування їхньої культури (товариства, видавництва та інші інституції). Незважаючи на те, що зрозуміло, наскільки ворожою є для українців Росія, дехто в Австрії хоче відібрати честь у народу, зводячи на ціле суспільство наклепи щодо зради. Внаслідок цього ув'язнено багато українців, котрі є найлояльнішими австрійськими громадянами, яких ще до сьогоднішнього дня влада не випустила на волю.

Австрію зраджували лише москвофіли. Причиною того, що вони стали такими сильними, є російські рублі та агітація, до якої толерантно ставиться місцева галицька влада. Засада «поділяй і владарюй» виявилась ефективною у Галичині. Українці за кожної нагоди протестували проти русофілізму й перестерігали австрійський уряд перед такою небезпекою²⁸. Українське представництво в парламенті просить, щоби: а) невинно ув'язнених було випущено на свободу, бо це значною мірою погіршує відчуття різниці культур, опечалює ціле суспільство та компрометує владу, оскільки показує, що вона не знає справжніх обставин у Галичині; б) щоб уряд видав з огляду на неправильно сформовану неправдивою інформацією суспільну думку офіційну пояснюючу декларацію. В ній мало б ітися про те, що переважна більшість галицьких українців ніколи не зраджувала Австро-Угорщину, а навпаки, були до неї найлояльнішими, а зрадниками є тільки москвофіли.

Такий меморандум К.Шептицький вважає добрим і потрібним. Щодо того, аби єзуїти – французи або англійці – мали вплив на Росію, то може так буде колись у майбутньому. У Франції володіють масони, священство й єзуїти переслідувані, не мають жодного голосу в справах публічних власного краю, а тим більше у закордонних. В Англії уряд протестантський, а католики – це толерована меншість, отже, також мають мінімальний вплив на політичні справи²⁹.

Не менш турбувала брата Климентія необхідність роз'яснення проблеми русофілізму пересічним австрійцям. У листі від 18 жовтня 1914 р. він радив о. Титу зібрати коротку стислу інформацію про русофілів: хто вони такі та звідки взяли у Галичині. Ці дані монах запропонував за посередництвом віденського духовенства висвітлити в австрійській католицькій пресі. На думку К.Шептицького, суть справи треба пояснити

коротко: «русини-українці й русофіли – це вогонь і вода». Вищезгадана течія була штучно витворена галицькою крайовою владою, в якій переважали поляки. Що стосується русофільських священників, то хоча частина їх і симпатизувала схизмі, але ззовні вони вели себе, як католики, тому майже ніколи не давали церковній владі можливості викрити їх³⁰.

5 грудня 1914 р. брат Климентій знову звернувся до цієї теми. Він написав, що пояснювати, хто такі русофіли, особливо доречно в провінційних містах, бо того, що робиться у цьому напрямку в столиці, недостатньо³¹. Ототожнення всіх українців з русофілами та звинувачення їх у державній зраді засмучувало К.Шептицького, тим більше, що йому було відомо про випадки переслідувань конкретних людей із боку австрійської влади. Так, у листі від 5 грудня 1914 р. брат Климентій звертає увагу о. Т.Войнаровського, що і в Угорщині є інтерновані українці. Монах висловив здогад, що вони ув'язнені. Він просив о. Тита зібрати про них детальнішу інформацію, а у Відні це буде легше зробити, ніж в Інсбруку³².

В одному з листів за 1915 р. К.Шептицький написав, що треба звернути увагу австрійського військового командування, яке незабаром повернеться у Галичину, на розрізливий ставлення до нього українського населення краю. Як підтвердження цього, можна розповісти про випадок, що стався у с. Хлібові. Там священник Могильов хотів заспівати цареві «Многая літа», але всі люди негайно повиходили з церкви³³.

Пам'ятав чернець і про духовні та культурні потреби січових стрільців. Тому брат Климентій пише о. Т.Войнаровському, що буде щиро вдячний за примірники «Діла» для поранених³⁴. Також монах запитує, чи міг би о. Тит знайти бажаних відвідувати українських жовнів у австрійських шпиталях? Це була б для них велика радість. Далі К. Шептицький зауважує, що напевно більша частина українських солдатів хотіла б висповідатися й запричащатися у греко-католицьких священників, але очевидно, що на це треба мати дозвіл влади³⁵. Не забував брат Климентій також біженців і січових стрільців. Заради них монах був готовий навіть у дечому порушити чернечий устав. Так, у грудні 1914 р. К.Шептицький вислав о. Т.Войнаровському 100 корон, із яких 50 розпорядився дати на фонд біженців, а 50 – на теплий одяг для січових стрільців. Але при цьому попросив не уточнювати, від кого, бо йому – монахові – не можна самому розпоряджатися грішми; проте він це робить з огляду на «анормальні» обставини³⁶.

Проблеми галицьких українців, які під час війни опинилися за межами краю, брат Климентій також обговорював з іншими представниками української інтелігенції. Так, у листі до о. Тита від 9 квітня 1915 р. чернець повідомив, що отримав лист від графа М.Тишкевича. Останній пише, що збирає в Швейцарії гроші для біженців. Частину коштів він уже вислав на адресу Романчука, але не отримав жодної відповіді. Тому К.Шептицький просить о. Т.Войнаровського нагадати останньому, щоб той подякував графу за ті гроші та за всю його діяльність³⁷.

У листі від 24 січня 1915 р. К.Шептицький цікавився, чи між полоненими українцями з російської армії не можна було б вести якусь пропаганду? Бо така нагода, як тепер, не легко другий раз повториться, і треба її використовувати³⁸.

Спроби владнати проблеми Галицької греко-католицької митрополії. В листі від 5 грудня 1914 р. К.Шептицький повідомляє, що архієпископ Більчевський отримав дозвіл від російської влади на повернення римо-католицьких священників, які емігру-

вали з наступом окупаційних військ. Одночасно представники цієї царської влади заявили, що такого дозволу не отримає греко-католицьке духовенство, а на покинуті парохії будуть призначати російських священників³⁹.

В контексті цієї обставини брата Климентія хвилювала також небезпека так званої схизми, тобто переходу галичан у православ'я. Тому він намагався максимально усунути всі можливі передумови для цього. В листі від 9 квітня 1915 р. К.Шептицький пише, що чув, ніби австрійські війська, повертаючись у Галичину, отримали наказ якнайсуворіше обходитися з місцевим населенням. Брат Климентій зазначає, що не знає, чи ця звістка правдива, чи це реально⁴⁰. Але якщо правда, що жовніри знову вішають та розстрілюють людей і нищать їх добро, то повинен Кость Левицький, як представник народу, піти з делегацією до престолонаслідника та просити, щоб такий наказ змінили, а також застерегти його, що тут ідеться не лише про невинних українців, а й про справу Австрії та про орієнтацію політичну нашого населення, яке може через таке ставлення піти проти того напрямку, який до цього часу українська галицька інтелігенція провадила. Очевидно йдеться про толерантність до Австрійської імперії. Якщо такими діями військової сприятимуть виникненню прихильності українців до росіян, то може виникнути небезпека переходу деяких галичан у православ'я.

Проте треба зазначити так, щоб це не скидалося на якусь погрозу, тільки на лояльну і цілком щирю й відверту пересторогу. Конче потрібно, щоб у тій делегації був о. Філас, а ще краще – єпископ Хомишин, якщо останній ще не виїхав на Буковину. Наприкінці листа автор зізнається, що йому тяжко та сумно на серці, а життя наше – ріка, котра мусить якийсь час поплисти новим руслом, а якийсь час може й руслом підземним. З цієї фрази можна зробити висновок, що вже під час першої російської окупації Галичини К.Шептицький передбачив імовірність перебування греко-католицької церкви в підпіллі⁴¹.

Турбувався брат Климентій також іншими проблемами греко-католицької церкви. Для нього було дуже важливо мати точну інформацію про те, що робить царська влада у Галичині в церковній сфері. Ці факти відразу ж необхідно передавати нунцієві. Це набагато корисніше, ніж загальний меморандум; адже є люди, які хочуть і можуть його дезінформувати⁴².

У листі з Інсбрука від 5 грудня 1914 р. К.Шептицький пообіцяв особисто передавати звістки про становище греко-католицької церкви безпосередньо до Риму. Особливо монах просив повідомляти його про те, що діється в самій митрополії (*речення підкреслено*). Він задавав о. Т.Войнаровському багато конкретних запитань⁴³. З о. Титом він також у той період спілкувалися віч-на-віч для обговорення важливих для греко-католицької церкви справ⁴⁴.

Інколи монах звертався до о. Тита за допомогою в своїх приватних справах. Так, у листі від 22 травня 1916 р. брат Климентій запитував, чи Земельний банк ще є у Відні? Автор просив о. Т.Войнаровського при нагоді сказати службовцям, щоб прислали йому рахунки, бо з початку війни ще нічого не вислали⁴⁵. У цьому ж листі К.Шептицький просив довідатися, чи міністерство вже виплатило стипендію для богословів, що навчаються в Інсбруку? Вже закінчився другий семестр, а студенти ще не отримали стипендії за перший. Чи міністерство не виплатило грошей, чи може вони «застрягли» у Львові? Буде конче потрібно заплатити за трьох студентів із митрополичих фо-

ндів, виславши ці гроші на ім'я автора листа. Коли ж виявиться, що кошти вже надійшли з Відня, то брат Климентій пообіцяв повернути їх о. Т.Войнаровському⁴⁶.

Про теплоту стосунків о. Т.Войнаровського й брата К.Шептицького свідчить той факт, що в листі від 12 грудня 1914 р. останній дякує о. Титу за лист та фотографію, яку монах поставив на своєму столі⁴⁷. Про яку саме світліну йдеться, не вказано; можливо, це було зображення самого о. Т.Войнаровського. 24 січня 1915 р. брат Климентій скаржить, що на жаль не має навіть «порядної» фотографії митрополита. Портрет останнього роботи Труша він свого часу подарував своєму братові Александрові⁴⁸.

Але, незважаючи на дружбу з о. Т.Войнаровським, монах вважав за краще, аби той повернувся до Львова. Вже у листі від 18 жовтня 1914 р. К.Шептицький радить о. Титу, якщо це буде можливо, якнайшвидше поїхати туди, щоб керувати справами і поладити все, що лише вдасться. Бо невідомо, в якому стані владика залишив митрополію, чи він ще мав нагоду та час все впорядкувати? Не знати також, хто й як там після нього господарював? Тому брат Климентій просить сховати цінні речі та папери, якщо ще є що рятувати. Те саме стосується музею, зокрема реліквій святого Йосафата. Якщо російська армія відступить зі Львова, необхідно рятувати все, що лише вдасться на випадок другої інвазії. Потрібні також розпорядження у мастках митрополита, щоб хоча б якусь ренту одержати⁴⁹. Проте о. Т.Войнаровський усе ж не поспішав повертатися до Галичини⁵⁰. Це свідчить про нього, як про людину, яка хоча ціле життя працювала для блага інших, але все ж не хотіла наражати своє життя на небезпеку заради матеріальних цінностей.

В листі з Інсбрука від 31 липня 1916 р. К. Шептицький пише, що деякі листи, отримані з Галичини, лише зміцнюють його переконання, що з усіх міркувань обов'язковою є присутність о. Т.Войнаровського у Львові. Часом, хоча й очевидно, що нічого зробити не можна, лише самою присутністю на місці, де людина поставлена, можна не одному злому запобігти, а не раз прийде і така мить, коли та присутність негайно стане такою необхідною, що особа потім ціле життя буде шкодувати, що її тоді там не було⁵¹.

Тут заради об'єктивності слід зауважити, що о. Т.Войнаровський і з Відня намагався керувати справами адміністрації митрополичих мастків. Не маючи змоги обговорювати їх із владикою, він знову ж таки радився з братом Климентієм. Так, у листі від 7 травня 1916 р. монах згадував про переговори з фірмою Глезінгер⁵², яка купувала дерево в митрополичих лісах. При цьому автор листа процитував проект контракту, один із пунктів якого викликав у нього застереження, оскільки суть його не була чітко визначеною. К.Шептицький тактовно додає, що його заспокоює впевненість о. Т.Войнаровського в тому, що справа добре та остаточно поладжена. Проте він зробив спробу переконати о. Т. Войнаровського, що усунення небезпеки появи претензій із боку фірми, а отже, й судових процесів є більш пріоритетним завданням, ніж підвищення ціни на дерево. Адже процеси, які стосуються куплі-продажу лісів у разі, коли власник не може дотримати зобов'язань щодо кількості, або якості дерева, взагалі дуже небезпечні, бо важко навіть передбачити, який розмір відшкодувань може визначити суд. К. Шептицький чув не про один такий випадок. Тому автор листа рекомендував о. Т.Войнаровському уточнити, чи у договорі немає таких зобов'язань, яких би митрополія не могла колись виконати. Тому в обрахунках треба бути обережним

і песимістичним⁵³. Тут не можна не звернути уваги на узгодженість думок у цьому питанні К. Шептицького з митрополитом Андреєм, який також вважав за краще частково поступитися своїми правами, аби не доводити справу до суду⁵⁴.

Їхнє майбутнє також не є байдужим для ченця. Тому в листі від 4 листопада 1914 р. брат Климентій цікавиться, чи правда, що, згідно з маніфестом, який вийшов у Галичині, в тих людей, котрі не повернуться до 1 грудня, будуть конфісковані маєтки?⁵⁵ Загалом К. Шептицький намагався бути оптимістом самому та підбадьорювати о. Т. Войнарівського. Так, у листі від 26 травня (*дата дуже невиразна*) 1915 р. о. Климентій висловлює сподівання, що можливо не буде так зле, як зараз виглядає; лише потрібно розрахувати не на інших, а на самих себе⁵⁶.

Аналіз листів брата К.Шептицького до о. Т.Войнарівського дозволяє відтворити невідомі події з життя цих двох церковних діячів. Перебуваючи на еміграції під час Першої світової війни, вони турбувалися долею української греко-католицької церкви. Зокрема К.Шептицький і о. Т.Войнарівський морально та матеріально підтримували митрополита Андрея Шептицького, який перебував в ув'язненні, й здійснювали дипломатичні заходи для його звільнення. У міру своїх сил брат Климентій і о. Тит намагалися допомагати пораненим січовим стрільцям та біженцям зі Східної Галичини. Велику увагу ці дві духовні особи приділяли висвітленню проблеми русофільства, щоб не допустити спалаху ненависті австрійців до українців. Загалом питання, висвітлені в даній статті, можуть становити інтерес для дослідників історії Галичини періоду Першої світової війни.

---

¹ Шептицький Ян К. Отець Климентій Шептицький. – Л., 1996. – С.87–88.

² Шевченко О.В. Громадська діяльність Тита Войнарівського // Український історичний журнал. – 2008. – № 2. – С.86–91.

³ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАУЛ). – Ф. 682. – Оп. 1. – Спр. 206. – Арк. 16 зв.

⁴ Войнарівський Т. Низка споминів з мого життя // Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. – Нью-Йорк – Париж – Торонто, 1961. – С.63–64.

⁵ ЦДІАУЛ. – Ф. 682. – Оп. 1. – Спр. 206. – Арк. 11–12.

⁶ Там само. – Арк. 1–2.

⁷ Там само. – Арк. 3.

⁸ Там само. – Арк. 1 зв.

⁹ Там само. – Арк. 6.

¹⁰ Там само. – Арк. 15–15 зв.

¹¹ Там само. – Арк. 20 зв.

¹² Там само. – Арк. 26.

¹³ Там само. – Арк. 28.

¹⁴ В іншому листі теж йдеться про переказ тієї самої суми через той же банк, але лист датований 2 жовтня 1915 р. Можливо, тут о. Климентій помилився датою.

¹⁵ Там само. – Арк. 31 зв – 32.

¹⁶ Там само. – Арк. 32 зв.

¹⁷ Там само. – Арк. 38 зв.

- ¹⁸ Національний музей ім. А. Шептицького у Львові. Відділ рукописів. – Фонд Тита Войнаровського. – Рк. 3513. – Арк. 1.
- ¹⁹ ЦДІАУЛ. – Ф. 682. – Оп. 1. – Спр. 206. – Арк. 5.
- ²⁰ Національний музей ім. А. Шептицького у Львові. – Арк.2.
- ²¹ ЦДІАУЛ. – Ф. 682. – Оп. 1. – Спр. 206. – Арк. 9–10.
- ²² Там само. – Арк. 11.
- ²³ Там само. – Арк. 33–33 зв.
- ²⁴ Там само. – Арк. 3–4.
- ²⁵ Там само. – Арк. 13–14.
- ²⁶ *Шептицький Ян К.* Вказ. праця. – С.87.
- ²⁷ Ще раз звертаю увагу на те, що, можливо, йдеться про долучений до нього фрагмент якогось іншого листа.
- ²⁸ ЦДІАУЛ. – Ф. 682. – Оп. 1. – Спр. 206. – Арк. 5–6.
- ²⁹ Там само. – Арк. 7.
- ³⁰ Там само. – Арк. 1–2.
- ³¹ Там само. – Арк. 11–11 зв.
- ³² Там само. – Арк.12 зв.
- ³³ Там само. – Арк. 17–18.
- ³⁴ Там само. – Арк. 7.
- ³⁵ Там само. – Арк. 9–10.
- ³⁶ Там само. – Арк. 14–14 зв.
- ³⁷ Там само. – Арк. 24–25.
- ³⁸ Там само. – Арк. 18 зв.
- ³⁹ Там само. – Арк. 12.
- ⁴⁰ Там само.. – Арк. 24 зв.
- ⁴¹ Там само. – Арк.25–25 зв.
- ⁴² Там само. – Арк. 7.
- ⁴³ Там само. – Арк. 12–12 зв.
- ⁴⁴ Там само. – Арк. 30.
- ⁴⁵ Там само. – Арк.36зв.
- ⁴⁶ Там само. – Арк.35 зв. – 36.
- ⁴⁷ Там само. – Арк. 13.
- ⁴⁸ Там само. – Арк. 17.
- ⁴⁹ Там само. – Арк. 1–2.
- ⁵⁰ *Войнаровський Т.* Вказ. праця.– С. 64.
- ⁵¹ ЦДІАУЛ. – Ф. 682. – Оп. 1. – Спр. 206. – Арк. 37 – 3 зв.
- ⁵² Там само. – Арк. 33 зв.
- ⁵³ Там само. – Арк. 34–34 зв.
- ⁵⁴ *Шептицький А.* До моїх любих гуцулів // Пастирські послання. – Л., 2007. – Т. 1 – С.90.
- ⁵⁵ Національний музей ім. А. Шептицького у Львові. – Рк. 3512. – Арк. 2 зв.
- ⁵⁶ ЦДІАУЛ. – Ф. 682. – Оп. 1. – Спр. 206. – Арк. 29.